

СРПСКИ КОНЗЕРВАТИВИЗАМ ДО ВЕЛИКОГ РАТА

**Бошко Мијатовић, Српски конзервативци: 1878-1914,
Catena Mundi, Београд, 2017, стр. 261.**

Председник „Центра за либерално-демократске студије“ др Бошко Мијатовић приредио је зборник текстова српских конзервативних мислилаца и политичара, који су писали, али и делали у периоду од године када је Србија, на Берлинском конгресу, стекла независност до године почетка Великог, односно Првог светског рата. На самом почетку предговора књиге коју је приредио, Мијатовић, због непрецизне употребе појма конзервативизам у одређењу политичких идеја, покрета и људских особина, приказује три главна правца употребе овог појма у Србији у периоду пре 1914. године.

Као историјски први правац, Бошко Мијатовић одређује режим просвећеног апсолутизма кнеза Михаила Обреновића. Основне карактеристике првог доба конзервативизма у Србији обухватају снажан бирократско-полицијски апарат, али и недостатак демократичности друштвених и политичких односа, које је пратио и узак круг политичких права и слобода. Други тип конзервативизма Мијатовић проналази на подручју које је било насељено српским становништвом, али се у периоду пре Великог рата није налазило у саставу Србије. Одређује га као конзервативни спој одлика цркве и нотабилитета, које сарађују на првом месту у циљу очувања националног и верског идентитета Срба северно од Саве и Дунава. Ипак, у погледу временског одређења настанка и трајања, као и упоришта у оквиру конзервативне политичке теорије, конзервативизам Напредне странке највише одговара предмету ауторовог истраживања (стр. 5).

Међутим, пре преласка на излагање основних постулата конзервативног опредељења српских деветнаестовековних напредњака и каснијих чланова, из ње проистекле, Конзервативне странке, неопходно је одредити базичне елементе конзервативне идеологије.

* predragterzic@yahoo.com

Из принципа интелектуалне несавршености произилази да апстрактна размишљања не треба користити као носећи принцип у политичком деловању. У духу политичког скептицизма, конзервативци објашњавају да пут стицања политичке мудрости не исходи из теоријских проматрања, већ да проистиче из временом нагомиланог искуства друштвене, односно политичке заједнице. Конзервативна политичка идеологија почива на традиционалном одржавању постојећих навика, институција и обичаја, што, ипак, не треба схватити као противљење свакој врсти друштвених и политичких промена. Брзе и револуционарне промене, којима се конзервативци противе, треба, у том смислу, разликовати од постепених реформи, које настају на основу много пута потврђеног практичног деловања. Промене, према томе, треба да произиђу из искуства, чиме конзервативизам добија прогресивни елемент. За разлику од схватања друштва као простог збира појединаца, конзервативци истичу да друштво у организам повезују обичаји и институције (стр. 6).

Један од најважнијих критеријума дистинкције политичких идеологија представља принцип једнакости. У том смислу, конзервативизам почива на схватању да се људи разликују по неједнаким физичким особинама, интелигенцији, способностима, радним навикама итд. У односу према држави, конзервативци на прво место стављају дужности у односу на права. Слобода тако заузима место тек после дужности, али она, у исто време, представља и неизоставни услов друштвеног напретка. „Само у слободи учи се човек да му је потребна слобода, да воли и поштује слободу; само се у слободи учи човек слободи, као што се само на ваздуху може дисати.“ (Божа Кнежевић, „Мисли“, стр. 176).

Овако изложене основне принципе конзервативне идеологије треба упоредити с идеолошким и програмским циљевима Напредне странке, али и с деловањем првака напредњака, поготово у периоду седмогодишње, готово непрекинуте, власти влада Милана Пироћанца и Милутина Гарашанина (1880-1887). У складу с конзервативним принципима, напредњаци не верују у непогрешивост људске природе, али, с друге стране, и не сматрају да су сви људи једнаки према својим природним карактеристикама, „моралном здрављу“ (поштењу, истинољубивости, оданости начелима) и оствареним достигнућима. Људе разликују у зависности од њихових способности, моралности, поштења, интелигенције. Услед таквог схватања, напредњаци се противе демократијом ујамчаној владавини већине. Опасност владавине већине, као простог броја појединаца, произилази из њене могућности да се извргне у „тиранију већине“.

Настојећи да читаоца упозна са ставовима конзервативаца у Србији, Мијатовић сабира чак 21 текст, при чему дела првака Напредне странке заузимају битно место. Тако се у књизи налазе по три текста Стојана Новаковића, по два рада Милутина Гарашанина и Милана Пироћанца, али и говори, радови и мисли Чедомиља Мијатовића, Слободана Јовановића, Живојина Перића, Димитрија Руварца, Љубомира Недића, Драгише Мијушковића, Боже Кнежевића, Јована Б. Јовановића, Светомира Николајевића и Душана С. Николајевића. У њима се разматрају најважнија питања организације политичког система, ставови према законитости, демократији, слободи, политичком организовању, избори-

ма, али и разумевање људске природе, односа интелигенције и широких маса, значај образовања.

Одређујући српски народ као „политичку принову у фамилији јевропских народа“ (стр. 26), Пироћанац се у тексту под насловом „Уставност“, сасвим у складу с конзервативним начелима, не опредељује за нагле друштвене промене, већ за „поступност у политичком развијању“ (стр. 29). „То је правилни пут. Такав је општи закон живота, којег је живот народа само једна манифестација: да све тече и развија се поступним мењањем, асимилиовањем нових елемената и слагањем нових тековина на раније. Тако се развија ћелија у живом организму; тако се развија организам; тако се развија човек, и тако се развијају народи“, у духу органицизма закључује Љубомир Недић у „Писму Реду“ (стр. 148).

Разуму конзервативци дају предност над већ установљеним обичајима и навикама. Милан Пироћанац се залаже за успостављање представничког система, заснованог на слободним изборима, неприкосновеној слободи штампе, слободи збора и удруживања, као и развијеној локалној самоуправи.

У деветнаестовековној Србији, с преко 90% неписменог становништва, које је, због непознавања државних послова, лако могло да постане плен демагога, требало је, према мишљењу напредњака, успоставити Горњи парламентарни дом. Сенат тако постаје препрека неограниченој народној суверености, оличеној у „скупштинској свемоћи“ и превеликом утицају Радикалне странке. Радикални клуб Живојин Перић чак пореди с „неком врстом јакобинског клуба“. Сенат, дакле, представља противтежу радикално-демократском схватању улоге народног представништва. „Стављен између владаоца и народног представништва, Сенат самим тим врши при њиховим сукобима улогу посредника.“ (Живојин Перић, „О српском сенату“, стр. 196).

Слободан Јовановић у тексту „Деоба законодавног тела“ упућује на сукоб две школе мишљења у расправи поводом начина организације законодавног тела у Француској. Док је прва, либерална, школа бикамерализма проишла из схватања Шарла Монтескјеа, радикална школа своје залагање за једнодомни парламент црпи из размишљања Жан-Жака Русоа (стр. 230). У Србији тог доба, Монтескјеово схватање прихватају напредњаци, а Русоово заступају радикали.

Док је расправа у погледу политичких принципа и путева развоја српске државе зависила од теоријских концепција, улоге монарха и степена укључености народних маса у политички живот, спољнополитичка оријентација земље била је условљена интересима великих сила. Ако су радикали и либерали, у покушајима јачања међународног положаја земље и њеног ширења на подручја насељена српким становништвом, били окренути Русији, напредњаци су водили аустрофилску политику. Иако су критичари Напредне странке много пута истицали њено „слепо“ везивање за Аустро-Угарску у спољним односима, Милан Пироћанац у тексту „Међународни положај Србије“ истиче знатно уравнотеженији став, објашњавајући да и Русија и Хабзбуршка монархија „раде за свој сопствени рачун, у своме рођеном интересу и наша би дужност

била, кад би је добро разумели, да се на њих угледамо, и да се тим стањем колико умемо и можемо, опет ми за наш рачун користимо“ (стр. 133).

Приређујући зборник о српским конзервативцима из периода тек незнатно дужег од једне трећине века, Бошко Мијатовић је успео да читаоцима прикаже најзначајније принципе за које су се у друштвеном и политичком животу залагали српски конзервативци. Зато овај зборник може послужити као увод за све читаоце које занима настанак и развој српске конзервативне политичке филозофије.